

риментів імперського уряду. Загальні риси кримінальних та цивільних норм у Галичині зберігалися й після розпаду Австро-Угорщини, а їх характерними рисами був формальний підхід до забезпечення рівності усіх сторін процесу. Разом із тим, імперське законодавство було сповнене численних пережитків попередніх епох, які гарантували певну правову безкарність вищим прошаркам суспільства, а у випадку Галичини, з огляду на складну етнополітичну ситуацію, – полякам.

Список використаних джерел:

1. Гриб Н.П. Австрійська Конституція 1849 р.: особливості її прийняття, структура та основні положення / Н.П. Гриб // Часопис Київського університету права. – 2011. – Вип. 4. – С. 81-86.
2. Ілин Л.М. Правове регулювання національно-політичних прав українців у складі імперії Габсбургів / Л.М. Ілин // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2013. – Вип. 8. – С. 93-98.
3. Конституційний закон про загальні права громадян королівств і земель, представлених в рейхсраті 1867 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constituanta.blogspot.com/2011/08/1867.html>.
4. Кульчицький В.С. Державний лад і право Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст. / В.С. Кульчицький. – Л., 1965.
5. Кульчицький В.С. Джерела права в Галичині за часів австрійського панування (1772 – 1918) / В.С. Кульчицький // Проблеми правознавства. – 1971. – Вип. 19. – 48 с.
6. Левицький К. Наш закон громадський або яки ми маємо права й повинности в громаді. – Львів: Тов. «Просвіта», 1889.
7. Никифорак М.В. Розвиток правових основ австрійського парламентаризму у 1859 – 1918 рр. / М. Никифорак // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. – Вип. 105: Правознавство. – Чернівці: Рута, 2001. – С. 29-33.
8. Ткач А.П. Кодифікація дореволюційного права України / А.П. Ткач. – К., 1968. – 171 с.
9. Arkusza O. Ukraińskie przedstawicielstwo w sejmie galicyjskim / O. Arkusza // Ukraińskie tradycje parlamentarne, XIX–XX wiek / pod redakcją Jarosłwa Moklaka. – Kraków, 2006. – S. 13-57.
10. Kaiserliches Diplom zur Regelung der inneren staatsrechtlichen Verhältnisse der Monarchie (vom 20. Oktober 1860 (R.G.Bl. 226/1860)). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.verfassungen.de/at/at-18/oktoberdiplom60.htm>.
11. Kaiserliches Patent Die Verfassung der österreichischen Monarchie, nebst zwei Beilagen (vom 26. Februar 1861) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.verfassungen.de/at/at-18/februarpatent61-i.htm>.

КАРМАЛІТА М. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
(Національний університет державної
податкової служби України)

УДК 340.14

ПРАВО ЯК СПОСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ ОБ'ЄКТИВНИХ ПОТРЕБ СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянуто значення права як невід'ємної частини життєздатності суспільства, правової соціалізації особистості та способу вирішення актуальних соціальних проблем. Подано авторський погляд на особливості розвитку сучасного українського права.

Ключові слова: зміст права, право, правовідносини, соціалізація права, соціальні норми, цінність права.

В статье раскрывается значение права как неотъемлемой части жизнедеятельности общества, правовой социализации личности и способа разрешения актуальных социальных проблем. Представлен авторский взгляд на особенности развития современного украинского права.

Ключевые слова: смысл права, право, правовые отношения, социализация права, социальные нормы, ценность права.

The article explains the meaning of the law as an integral part of society, legal personality and socialization method of resolving pressing social problems. We give author's look at the features of the modern Ukrainian law.

Key words: content of law, law, legal relation, socialization of law, social norms, value of law.

Вступ. Особливість права як соціального явища є актуальним питанням сьогодення, а саме у той час, коли продовжуються процеси корінного перегляду основ правознавства та формуються нові підходи до визначення правової реальності.

Варто констатувати, що тенденції розвитку вітчизняного права характеризуються демократичністю і тому мають перспективний характер. Конституція України закріпила основні права та свободи людини і громадянина, плюралізм, верховенство права. Це дає міцний фундамент для розвитку правової соціальної держави, оскільки людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю.

Так, Україна поступово йде шляхом свого розвитку, формуючи політику позиціонування в системі країн світу. Міжнародні тенденції мають значний вплив на розвиток національного права, зокрема наша держава переймає досвід ведення соціальної політики, захисту прав і свобод людини і громадянина та реалізовує нову концепцію взаємовідносин Української держави й особи з пріоритетом останньої.

Становлення правової, демократичної та соціальної України передбачає нагальну необхідність осмислення значення права як невід'ємної частини життєздатності суспільства, правової соціалізації особистості та способу вирішення актуальних соціальних проблем. Саме за таких умов можна стверджувати те, що право є атрибутом ефективної державної влади та повноти виконання покладених на неї функцій.

Таким чином, одним з актуальних напрямів адаптації вітчизняного правознавства до викликів сьогодення має стати соціалізація права та юридичних знань, що включає в себе розгляд правової проблематики у суспільстві, не обмежуючись виключно середовищем державної організації.

Варто відзначити, що окремі аспекти соціологічного дослідження права вже проводилися такими вченими як В. Бігун, Д. Керимов, О. Ковальчук, В. Костицький, Ю. Логункова, Н. Оніщенко, А. Саїдов, О. Сердюк, В. Сирих та ін.

Постановка завдання. Мета дослідження – аналіз теоретичних положень сутності права та правових засад його подальшої соціалізації. Новизна міститься у виявленні закономірностей і концептуальних узагальненнях сутності, змісту та особливостей сучасного українського права.

Результати дослідження. Не є новиною факт того, що право виступає умовою соціальної інтеграції та взаємодії, є частиною життєвого світу людини, системою комунікацій.

Сьогодні у вітчизняній юриспруденції виникла досить складна та суперечлива ситуація. З однієї сторони, серед юристів-теоретиків та практиків панують стійкі гуманістичні уявлення з низки питань правового регулювання, що суттєво відрізняються від поглядів минулих років. Перш за все – переконаність у соціальній цінності права; у верховенстві права та закону; обов'язковості права для всіх суб'єктів, в тому числі для держави та її органів, посадових осіб; у важливості ствердження та захисту прав людини; недопущення порушень закону, незважаючи на мотивацію тощо. Крім того, для сучасної юридичної науки характерним є процес поглиблення моральних засад вітчизняного права, розширення його трактування за рахунок сутнісно-змістовних ознак.

З іншої сторони, у сучасній науковій юридичній літературі, як раніше, поширеним є уявлення про право як про систему загальнообов'язкових, неперсоніфікованих, формально-визначених, встановлених державою правил поведінки загального характеру, що спрямовуються на врегулювання суспільних відносин. Філософське коріння такого праворозуміння слід шукати у юридичному позитивізмі.

Втиснути в якісь жорсткі межі визначення права просто неможливо. Погоджуємося з тим, що право ніколи не зводиться лише до змісту законів, навіть якщо ці закони відповідають ідеям справедливості, розумності, свободи, рівності, тобто є правовими законами. Право ніколи не може бути зведене і до якихось ідеалів (як за доктриною природного права). Не може бути зведене право і до конкретних рішень чи конкретних правовідношень соціологічної юриспруденції. У праві повинно нагромаджуватись усе те позитивне, що віднайшло людство у процесі свого розвитку [1].

Безсумнівно виявляється, що згідно з природно-правовим підходом невід'ємні права людини є першоджерелом права, незалежно від розуміння цієї невід'ємності. А нормативізм у праві має безліч здобутків: тлумачення права, норма права, підстави юридичної відповідальності тощо. Одним із динамічних елементів суспільного буття є правовідносини. Вони складаються об'єктивно на базі фактичних відносин, що виникають у суспільстві, визнаються, конкретизуються та захищаються державою у відповідний спосіб. Це є першим рівнем, основою права. На другому рівні держава сама формулює правові норми, які вже виступають підставою виникнення нових правовідносин та допомагають їх реалізації.

Досить влучно зазначають науковці, що держава, формулюючи текст правових приписів, переважно не встановлює норми права, а лише «перекладає» юридичною мовою найважливіші суспільні відносини, що виникають у суспільстві неодноразово. Безперечно, держава виступає джерелом законодавства, однак жодним чином не права [2].

Саме тому джерелом пізнання права повинні стати як закони, юридична догматика, юридична література, так і безпосереднє спостереження життя, вчинків, вивчення звичаїв, які відображають реалізацію права.

Найвища цінність права полягає в його характеристиці як результату соціального прогресу, в гаранту-

вані ним загальної свободи та рівності. Задоволення основоположних інтересів людини є метою існування суспільства у будь-яку історичну епоху, а задоволення суспільних інтересів – ознакою демократичного суспільства та здобутком людської цивілізації.

Формування соціологічного підходу до права як наукової концепції дозволяє дослідити право як явище, що має соціальну природу. Його основою є нормативність, що формується шляхом повторювальності соціальних відносин [3]. Здійснення її у публічній площині вимагає певні гарантії з боку інститутів державної влади. Дане сприйняття норми права відображає риси ментальності народу, зокрема, стереотипи світосприйняття, звичаї, традиції, систему цінностей та способів інтелектуальної діяльності.

Своєрідним індикатором застосування соціологічного підходу у правознавстві є розбудова національної правової системи на засадах верховенства права, принципу законності, гарантування основоположних прав і свобод людини та громадянина, їх незалежного судового захисту. Оскільки соціальна реальність має тенденцію до ускладнення, використання регулятивного потенціалу усіх різновидів прояву права знаходить своє відображення у правозастосовній практиці.

Людство у своєму розвитку не спромоглося винайти більш ефективний спосіб регулювання суспільних відносин, ніж право, а тому покликанням права завжди було і залишається вирішення конкретних завдань, що постають перед суспільством та учасниками суспільних відносин.

До того часу, доки юридична наука, усі її галузі та інститути не стануть чутливими до суспільних проблем, онтологію права лишається ідеальна реальність відносин між людьми.

На підтвердження цього один із провідних російських правознавців С. Алексєєв зазначав, що становище юридичної науки суперечливе. Серед проблем значиться відсутність гучного і впевненого голосу правознавців, а також існуючі уявлення про юридичну науку як про деяку потрібну, проте «допоміжну» дисципліну, покликану обслуговувати владу, законодавця, діяльність юридичних установ, у чомусь допомагати населенню. Або, гірше того, – незмінно бути осереддям примітивних і спекулятивних ідеологізованих знань, служничею сильних світу цього [4, с. 3].

Саме тому у питанні визначення належної правової форми слід звертати увагу на максимальне її наближення до соціальної життєдіяльності. Дієвість правової форми виявляється тоді, коли вона набуває соціальної значимості. Невідповідність такій ознаці не дозволяє сформувати та існувати соціальним відносинам у царині права. Для досягнення соціально значимого результату важливими стають норми як певні зразки, стандарти поведінки, процеси реалізації правових приписів тощо.

Істинні соціальні цінності народу втілюються у правову систему, закріплюються у ній і стають разом із тим цінністю права. Правова система виступає як сукупність філософських, правових ідей концептуального рівня, які втілені в законодавчі акти, що визначають спрямованість розвитку держави і суспільства [5, с. 43]. На те, що право є не тільки формальною системою законів, а й соціально-ціннісним фактором суспільного життя, звертали увагу дослідники різних епох та наукових напрямків. Німецький юрист Р. Ерринг, торкаючись питання про визначення поняття права, категорично відмовлявся виводити його тільки із волі або свавілля, оскільки не воля, а інтерес є суттєвим елементом права [6].

Один із фундаторів соціології права юрист С. Ерліх стверджував, що право належить поділяти на позитивне і так зване живе право [7]. Правова поведінка ініціюється самим суспільством, а не законодавством, судовим рішенням чи наукою права. Уявляється необхідним вбачати у праві залежну від суспільства змінну. На його думку, з усіх явищ правового життя правознавство цікавилось лише правовою нормою. Для соціології права ця норма, взята сама по собі, нічого не говорить. Якщо соціологія права хоче розкрити закономірності правового життя, то їй потрібно займатися також вивченням соціальних та економічних чинників, які впливають на правотворчість.

Враховуючи викладене вище, одним із нагальних напрямів модернізації вітчизняного правознавства є соціалізація права та юридичних знань. Право, виконуючи властиві йому регулятивні функції, стає засобом обмеження державної влади лише за умов наявності в ньому соціальних основ, і тому виступає головною гарантією прав та свобод людини і громадянина.

В умовах нашої дійсності право повинно здійснювати «соціальний контроль» над поведінкою людей, заради збереження цивілізації, воно існує для обмеження агресивності та діє в якості компромісу інтересів членів суспільства.

Як зазначав М. Гредескул, право прагне до неодмінного виконання своїх постулатів, і коли воно такого виконання не досягає, то вважається таким, що потерпіло поразку і не виконало свого призначення. Для повної реалізації права слід виявляти, чого саме воно бажає, тобто встановлювати його внутрішній логічний зміст, а для цього вимагається непереривна розумова праця. Оскільки будь-яка норма є абстрактною моделлю поведінки, то її конкретизація, пристосування до конкретних умов вимагає пізнавальної діяльності суб'єкта [8].

Право має власні призначення та мету. Під цінністю права прийнято розуміти його здатність слугувати метою і засобом для задоволення соціально справедливих потреб індивідів та суспільства загалом, стверджувати справедливі й гуманні засади у взаємовідносинах особистості та влади, виступати силою,

яка протистоїть сваволі. Соціальна цінність (корисність) права полягає в тому, що воно надає діям людини організованості, стійкості, погодженості, забезпечує їх підконтрольність. Цінність права полягає також у тому, що воно є вираженням та визначенням (масштабом) свободи особистості в суспільстві. При цьому право означає не свободу взагалі, а визначає межі, міру цієї свободи [9].

Загальна свобода та рівність підлягає нормуванню для задоволення інтересів особи та суспільства в цілому. Саме тому змістом права та одночасно його ціллю є об'єднання свободи кожного зі свободою усіх.

Таким чином, право має суспільне походження та віддзеркалює тенденції і потреби суспільного розвитку. Є тим унікальним життєво необхідним багатоаспектним та динамічним соціальним явищем. Для права надзвичайно важливими є ідеї, а саме ті, що розкривають істинний зміст та призначення права, його місце в житті особи й усього людства. Соціальне життя є фактичною основою правових знань, предметом юридичної науки.

На превеликий жаль, правова база продовжує сприйматися переважною більшістю громадян як одностороннє, владне бачення вирішення тих чи інших соціально важливих проблем. Може здатися, що юридична наука виступає головним чином у ролі «пожежної охорони», яка реагує у терміновому порядку на будь-яку владну директиву, а не у ролі диригента, який вміло керує реформами.

Вітчизняне право досить часто буває індикативним, оскільки воно скоріше визначає напрямки руху, ніж встановлює чітке правило поведінки. Неправильне та штучне впровадження правової теорії у практичній сфері або взагалі відсутність теоретичних наукових розробок є результатом невдачі реформ, що проводились у юридичній сфері.

На жаль, сьгоднішньому праву властиві наступні риси:

- правомірна поведінка вимагає стимулювання (досить часто для того, щоб отримати те, що належить за законом, необхідно сплатити грошову винагороду);
- право є договірним, тобто про нього можна домовитися (коли загальне правило є зрозумілим, то у деталях завжди можна дійти компромісного рішення).

Варто погодитися з Н. Оніщенко в тому, що рівень соціальних очікувань нашого народу великою мірою пов'язаний з ефективністю законодавства, яке повинне допомагати громадянам у пошуках справедливості. Якщо право ефективно захищатиме права особи, проблема правового нігілізму не відчуватиметься так гостро або не відчуватиметься взагалі. Оцінити якість закону можливо за допомогою інструментарію соціології права [10].

Вітчизняний професор О. Костенко вказує, що законодавство – це ніщо інше, як інструмент у руках людей, що його застосовують. Згідно з цією концепцією вчений робить такі висновки: 1) закон діє лише тоді, коли його застосовують люди; 2) закон діє лише так, як його застосовують люди.

Як люди застосовуватимуть закон, залежить від стану їхньої волі і свідомості [11].

Рішення, на яких зупиняє свій вибір законодавець, покликані слугувати не суто юридичним або виключно юридичним проблемам; вони повинні сприяти врегулюванню важливих проблем соціального характеру. Основним призначенням сучасних нормативно-правових актів має бути адекватне віддзеркалення в них волі народу, яка, звичайно, за своєю сутністю повинна відобразити справедливий соціальний компроміс.

Історії відомий період, коли суспільство з нормативною системою не взаємодіяло, точніше – не впливало на неї. Вплив буття на право був анонімним і латентним. Будь-який акт відкритого впливу на систему, навіть у формі просто критики – злочинний з точки зору системи, відторгається нею і переслідується всіма засобами.

Із переходом до нового етапу суспільного розвитку ситуація змінюється: тепер авторитет норми не абсолютний, вплив на неї визнається допустимим. Більше того, сама нормативна система тепер визначає форми і процедури впливу на себе, з іншого боку тепер і повноваження системи щодо індивіда – обмежені самою системою, що встановила межі втручання в життя індивіда.

Однак загальновідомим є те, що право не можна ототожнювати з формами його існування – законодавством, судовим прецедентом, правовим звичаєм чи договором. Право є невід'ємною складовою життєдіяльності суспільства та соціологізації особистості. Орієнтація процесу правового регулювання на соціальні критерії стає дедалі актуальнішою.

Висновки. Отже, право є широким соціальним явищем, зумовленим рядом факторів: економічних, соціальних, політичних, національних, психологічних тощо. Воно є концентрованим виразом ідеалів справедливості, втіленням моральних принципів, що панують у суспільстві. Саме у справедливості права, зміст якої трактується вченими по-різному, і прослідковується його загальнолюдська цінність.

Слід зауважити, що сьогодні ведеться мова про появу в сучасному нормативному розумінні права так званого дуалізму природного та позитивного права у теорії та практиці. Запозичення вітчизняною правовою дійсністю ліберальних політико-правових цінностей призвело до превалювання індивідуалістичних теоретичних конструкцій, примату прав людини над будь-якою соціальною спільністю та домінування громадянського суспільства над державою, що, на думку певної частини теоретиків, неминуче сприяло утворенню у суспільстві «війни всіх проти всіх».

Життя організованого суспільства та держави передбачає погодження прав та інтересів на основі їх взаємного обмеження, що зумовлене потребами існування, і аж ніяк визначення пріоритетів. Визначати своє право вищим за права частини або усього суспільства – ознака егоїзму та індивідуалізму.

Викладене розуміння права зовсім не повинно сприйматися як протизвага до визнання нормативно-правового акта основним джерелом (формою) права. Навпаки, мова йде про їх тісний зв'язок та взаємодію.

В Україні панує принцип верховенства права, а це не дозволяє розуміти право як владний припис держави, і, навпаки, змушує шукати у ньому єдність ідей, норм та відносин.

Список використаних джерел:

1. Козюбра М.І. Юридична наука без виходу на практику є безперспективною / М.І. Козюбра // Юридична практика. – 2007. – № 49 (132).
2. Хайск А. Право, законодавство та свобода / А. Хайск. – К., 1999.
3. Сердюк О. Соціологічний підхід у сучасному правознавстві: пізнання соціальності права: моногр. – Х., 2007.
4. Алексеев С.С. Право: азбука – теорія – філософія: Опыт комплексного исследования. – М., 1999.
5. Тодика Ю. Конституція і правова доктрина / Ю. Тодика // Вісн. Акад. правових наук України. – 2000. – № 1 (20).
6. Иеринг Р. Борьба за право. – М., 1991.
7. Бігун В.С. Євген Ерліх: життя і правознавча спадщина (актуальний наукознавчий нарис) / С.В. Бігун // Проблеми філософії права. – 2005. – Том III. – № 1-2.
8. Гредескул Н.А. К учению об осуществлении права. – Х., 1900. – С. 10-13.
9. Оніщенко Н.М. Сприйняття права в умовах демократичного розвитку: Монографія / відп. ред. Ю.С. Шемшученко. – К., 2008. – С. 274.
10. Оніщенко Н. Соціологія права як чинник удосконалення право-державотворення в Україні / Н. Оніщенко // Віче. – 2013. – № 5.
11. Костенко О.М. Конституція і ідеологія: проблема співвідношення // Конституційні засади державотворення і право творення в Україні: проблеми теорії і практики: Зб. наук. статей. – К., 2006. – С. 88.
12. Правовая система Украины: история, состояние и перспективы: в 5 т. – Харьков: Право, 2011. – Т.1: Методологические и историко-теоретические проблемы формирования и развития правовой системы Украины / под общ. ред. М.В. Цвика, А.В. Петришина. – 896 с.

КИРИЛЕНКО І. С.,

здобувач кафедри теорії права та держави
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 340.134

СУБ'ЄКТИ ЛОКАЛЬНОЇ НОРМОТВОРЧОСТІ В СИСТЕМІ ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

У статті автором проведено узагальнення поглядів вчених на проблему розуміння суб'єктів локальної нормотворчості як особливого кола осіб, що забезпечують здійснення локальної нормотворчості. Обґрунтовано самостійність суб'єктів локальної нормотворчості в системі понятійно-категоріального апарату юридичної науки, виокремлено та розкрито їх ознаки як самостійного юридичного поняття.

Ключові слова: правоутворення, правотворчість, локальна нормотворчість, суб'єкти локальної нормотворчості.

В статті автором проведено обобщение взглядов ученых на проблему понимания субъектов локального нормотворчества как особого круга лиц, обеспечивающих осуществление локального нормотворчества. Обоснована самостоятельность субъектов локального нормотворчества в системе понятийно-категориального аппарата юридической науки, выделены и раскрыты их признаки как самостоятельного юридического понятия.

Ключевые слова: правообразование, правотворчество, локальное нормотворчество, субъекты локального нормотворчества.

In the article the author generalizes the views of scientists on the problem of understanding the subjects of local rulemaking as a special circle involved in the implementation of local rulemaking. Substantiated independence of subjects local rulemaking in the system of conceptual-categorical apparatus of legal science, allocated and disclosed their attributes as an independent legal concept.

Key words: law-making, local rulemaking, subjects of local rulemaking.

